

GRĂDINA BOTANICĂ DIN IAȘI LA a 140-a ANIVERSARE MIHAI MITITIUC*

Sărbătorim astăzi 140 ani de la înființarea, la Iași, a primei grădini botanice din România. Precedând doar cu patru ani (1856) înființarea Universității ieșene, acest eveniment se înscrie în seria înfăptuirilor care au precedat începuturile învățământului științific modern în România. În concepția ctitorului ei, medicul și naturalistul Anastasie Fătu, fost profesor al Universității din Iași și membru al Academiei Române, grădina trebuia să servească însușirii științei botanice de către tineretul studios și de fapt aceasta a fost și a rămas principala sa menire.

Grădinile botanice sunt printre cele mai vechi instituții de cultură, de învățământ și de cercetare științifică de pe glob, iar funcția lor socială s-a amplificat treptat, încă de la jumătatea secolului al XVI-lea, începând din Italia.

Înființarea grădinilor botanice a fost precedată de existența grădinilor de ornament, care au fost create încă din cele mai îndepărtate timpuri ale antichității. Adevăratele grădini botanice au apărut odată cu înființarea primelor universități, în care științele naturii devin disciplină de studiu independentă. Astfel, în 1545, la Padua, pe lângă Universitate, ia ființă prima grădină botanică, care avea drept scop să servească studiului științelor naturii. Urmează apoi, în 1568, înființarea grădinii botanice de pe lângă Universitatea din Bologna.

Interesul pentru științele naturii și pentru cunoașterea bogățiilor vegetale ale Europei, iar mai târziu, a plantelor aduse din Lumea Nouă și din Orient, a determinat înființarea, de către universități, a unui mare număr de grădini botanice; pe glob, numărul lor ajunge astăzi la aproape 800.

Începând cu sec. al XVIII-lea, grădinile botanice nu mai sunt domenii „închise”, în care lucrau numai specialiști, ci devin centre de studii pentru toți cercetătorii naturii și pentru marele public, dornic să cunoască tainele covorului vegetal. Ele devin totodată și locuri de recreere pentru vizitatori.

În 1939, Al. Borza definea grădinile botanice ca: „adevărate muzee de plante vii, puse în serviciul cercetării științifice, ale învățământului de toate gradele, ale răspândirii culturii și ale formării gustului pentru flori în păturile largi ale poporului”.

Scurt istoric. Încă de la începuturile sale, Iașul a ocupat un loc de frunte în istoria și dezvoltarea culturală a țării. Aici au existat, încă din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, forme de organizare ale învățământului. La începutul secolului al XIX-lea, mișcarea pentru înființarea de școli cu limba de predare română și pentru un învățământ formativ, legat de nevoile economiei noastre naționale, ia o mare amploare.

*Universitatea „Al.I. Cuza” Iași
Directorul Grădinii Botanice „Anastasie Fătu” Iași

Pentru crearea bazei materiale necesare predării cunoștințelor de biologie, Societate de Medici și Naturaliști înființează la Iași în anul 1834, Muzeul de Istorie Naturală.

Tot în acest scop, medicul și naturalistul **Anastasiu Fătu** înființează în anul 1856 prima grădină botanică din cele două principate române. Această grădină a fost situată în apropiere de „Râpa Galbenă“ și a dăinuit până în anul 1914. Astăzi, de existența acestei grădini ne mai amintește strada Florilor, îngusta stradă dr. **Anastasiu Fătu**, „Casa grădinarului“ (așa era numită casa lui Fătu) și unele descrieri și aprecieri făcute de către **Gheorghe Asachi** în „Gazeta de Moldavia“ (1856), **Ion Ionescu de la Brad** în „Catalogu oficial“ al expoziției naționale din 1865 de la Frumoasa Iași, dr. **N. Leon** în „Amintiri“ (1922) ș.a.

A doua grădină botanică a Iașului a fost înființată în anul 1872/1873, de către Societatea de Medici și Naturaliști, pe terenul din fața clădirii actualului Muzeu de Istorie Naturală. Sarcina organizării acesteia a fost încredințată tânărului doctor **Dimitrie Brândză**, iar plantele care au populat-o în marea lor majoritate, au fost donate de dr. **Anastasiu Fătu**, care la acea dată îndeplinea și funcția de președinte al societății. Din plantele sădite de marele botanist **Dimitrie Brândză** unele mai supraviețuiesc și astăzi.

A treia grădină botanică a fost înființată, în anul 1876 de către Universitatea „**Alexandru Ioan Cuza**“, pe terenul viran din spatele vechii clădiri a Universității. Pe acest teren se găsesc acum construcțiile Universității de Medicină și Farmacie.

A patra grădină botanică datează din jurul anului 1900, când Universitatea, pentru amenajarea unei grădini botanice mai mari și mai moderne primește terenul din jurul actualului Palat al Culturii, teren pe care funcționase aproape trei secole „Marea Grădină Domnească“. În anul 1906 s-a elaborat planul de amenajare, plan care s-a păstrat și care este expus în micromuzeul actualei grădini. Astăzi, de această grădină ne mai amintește strada „Botanică“ și unele plante lemnoase sădite de către prof. **Alexandru Popovici**, care mai decorează încă strandul și teatrul în aer liber.

A cincea grădină botanică a fost organizată de către prof. **Alexandru Popovici** în anul 1921, pe terenul din spatele noii clădiri a Universității. Grădina, care avea o suprafață de cca 1 ha și care dispunea și de un mic complex de sere, a servit timp de 40 de ani la instrucția și educația generațiilor de studenți și elevi, timp în care a fost „mărită“, reorganizată și mereu îmbunătățită de succesorii săi: prof. **C. Papp**, prof. **C. Burduja** și conf. **C. Dobrescu**. Anual, grădina a editat „Catalogul de semințe și spori“. În anul 1960, cu ocazia sărbătoririi Centenarului Universității, analizându-se situația Grădinii Botanice, s-a ajuns la concluzia că ea nu mai corespunde cerințelor teoretice și practice pe care le ridică învățământul și cercetarea din domeniul biologiei vegetale, hotărându-se mutarea acesteia tot pe dealul Copoului, pe strada **Dumbrava Roșie**.

În vederea organizării cât mai judicioase a terenului, o serie de cadre didactice și specialiști au făcut ridicări topografice, studii pedologice, hidrologice etc., studii care au stat la baza planului de amenajare a grădinii.

Planul de amenajare a terenului, elaborat în două variante, de către arhitectul **Ștefan Păunel** în anul 1964, a fost respectat în proporție de peste 85%. În anul 1976 a mai fost elaborată și varianta arhitectului **Vsevlad Carmazinu-Cacovschi**, dar lucrările erau deja începute și numai **Rozariul** a beneficiat de aceasta.

Date generale. Actuala grădină botanică a Universității „Alexandru Ioan Cuza“, privită retrospectiv, după 31 de ani de funcționare pe actualul amplasament, include concepțiile cadrelor didactice ieșene din numeroase specialități, ale propriilor cercetători și ale unor personalități din țară, concepții care s-au dovedit, prin trecerea timpului, ca fiind temeinice.

Pentru reorganizarea Grădinii Botanice, conducerea Universității a apelat la serviciile prof. dr. doc. **Emilian Țopa**, personalitate cu o vastă experiență în ecologia plantelor și funcționarea grădinilor botanice, numit ca director în martie 1963. În perioada cât a condus grădina (1963-1970) a fost elaborat planul tematic general al grădinii și al unor sectoare, s-a construit pavilionul didactico-administrativ și o parte a complexului de sere, s-a trecut la amenajarea unor sectoare ale grădinii. Această acțiune a fost continuată apoi de către succesorii săi: prof. dr. **Constantin Toma** și prof. dr. ing. **Mandache Leucov**.

Așezare geografică. Grădina este situată în fosta suburbie Copou, a municipiului Iași, cuprinzând ambii versanți ai văii „Podgoria Copou“ și o parte din dealul Copoului. Suprafața grădinii este de 100 ha, și reprezintă 17% din totalul spațiilor verzi ale municipiului, unde este și unitatea cea mai întinsă.

Sub aspectul orografiei, hidrografiei, solului și subsolului, terenul este foarte variat, pretându-se amplasării și cultivării unui sortiment foarte bogat și variat de plante indigene și exotice.

Denivelările de relief sunt accentuate, acest lucru datorându-se formei deosebit de expresive pe care o are bazinul hidrografic al pârâului „Podgoria Copou“, iar pe de altă parte, proceselor geologice de alunecare și de prăbușire a terenului de pe versanți, fenomene care au avut loc în ultimul secol, culminând cu cele din anul 1970. Astăzi, datorită lucrărilor hidrotehnice executate și mai ales a vegetației maturizate, alunecările intră într-o fază de stabilizare.

Teritoriul grădinii este străbătut de pârâul „Podgoria Copou“, alimentat de izvoarele locale de coastă, cu un debit mic dar constant. Prin îndiguirea lui s-au amenajat unele medii ecologice: lacuri, mlaștini și o „Microdeltă a Dunării“. Apa izvoarelor de coastă este potabilă, slab mineralizată, de foarte bună calitate. Din aceste considerente, primele lucrări care s-au efectuat la Iași pentru aprovizionarea orașului cu apă potabilă, și care datează încă de pe timpul domnitorului Vasile Lupu, s-au făcut pe actualul teritoriu al grădinii. De aici, apa era condusă prin olane de pământ ars și aproviziona băile și ciușmelele de la „Curtea Domnească“. Tot din aceste surse s-a aprovizionat, la început, și „Mănăstirea Golia“, iar mai târziu spitalul „Sf. Spiridon“. Despre acest lucru ne amintesc astăzi, diferite documente scrise și numeroase vestigii care se găsesc pe teritoriul grădinii.

În ceea ce privește apa freatică, nivelul acesteia este extrem de variat. Pe valea „Podgoria Copou“ și în unele locuri de pe versanți, ea ajunge la suprafață, în timp ce pe Dealul Copou, adâncimea ei atinge peste 20 de metri.

Structura și funcțiile Grădinii. Pe suprafața actuală de 100 ha a fost concepută tematica de organizare a grădinii, elaborată de către colectivul Grădinii Botanice și al Catedrei de Biologie Vegetală. În vederea satisfacerii celor cinci scopuri fundamentale pentru care a fost creată: didactică, științifică, recreativ-culturală, igienico-sanitară și

de conservare a naturii (inclusiv protecția terenului și a apelor), Grădina a fost organizată în 12 sectoare și anume:

1. *Complexul de Sere*, cu o suprafață de peste 3000 mp. destinat pentru a adăposti cele aproape 3000 specii de plante din regiunile ecuatoriale, tropicale și subtropicale ale Globului. Colecțiile, bogate și variate, sunt grupate în 10 compartimente, după proveniența lor geografică, cerințele ecologice și după principii estetice, într-un amestec variat, cu un efect estetic deosebit, astfel încât vizitatorul să-și poată satisface, măcar în parte, dorința de a cunoaște extraordinara variabilitate și măreție a lumii vegetale din regiunile calde ale Globului.

2. *Sectorul Ornamental (Decorativ)* amplasat la intrarea principală în Grădină, de jur împrejurul pavilionului administrativ și al complexului de sere, pe o suprafață de circa 4 ha, are menirea de a pune la dispoziția vizitatorilor o gamă cât mai variată de plante decorative, ierboase și lemnoase, care prin modul de amplasare și grupare, prin succesiunea înfloririi și prin alte însușiri să constituie o expoziție cu caracter permanent, destinată nu numai recreerii și odihnei ci, în același timp, și instrucției și educației. Tematica sectorului se axează pe: prezentarea unor colecții de plante; introducerea, înmulțirea și păstrarea fondului genetic de plante ornamentale din flora spontană a țării noastre; prezentarea de plante perene, indigene și exotice cu perioade diferite de înflorire.

3. *Sectorul Taxonomic* amplasat în imediata apropiere a porții principale, pe partea stângă, unde pe o suprafață de 5 ha se cultivă circa 2000 de taxoni, colecții de plante ierboase și lemnoase dispuse după înrudirea lor naturală în încrângături, ramuri, ordine și familii, puse în permanență la dispoziția studenților, elevilor și marelui public. Tot în cadrul acestui sector au fost amenajate: un bazin pentru plante de apă, câteva stâncării, turbării și un auditoriu.

4. *Sectorul Biologic*, în suprafață de 4,5 ha, prezintă unele aspecte ale organizării lumii vegetale (structură și funcții), aspecte ale evoluției plantelor (dovezi și mecanisme), unele adaptări ale plantelor la condițiile de mediu și rolul omului în dirijarea procesului evolutiv.

5. *Sectorul Plante Utile* pe o suprafață de 1,5 ha își propune ca tematică cunoașterea de către elevi, studenți și de către marele public vizitator a celor mai reprezentative plante care furnizează resursele vegetale folosite ca hrană, medicamente, materii prime pentru industrie etc. În același timp, sectorul constituie și un laborator în câmp unde se efectuează studii și observații privind adaptarea și aclimatizarea unor plante care prezintă interes pentru economia noastră, în vederea introducerii lor în cultură.

6. *Rozariul*, în suprafață de 1,7 ha, este situat la intersecția principalelor sectoare și drumuri de acces. Pentru satisfacerea cerințelor de ordin științific, didactic, estetic și de popularizare, soiurile de trandafiri sunt grupate după criteriile horticole, genetice și peisagere, cu respectarea cronologiei apariției lor, în linie evolutivă, de la cei spontani până la ultimele creații de soiuri nobile, sistematizați pe grupe horticole. Trandafiri sălbatici și cultivările lor, precum și cei de parc sau urcători ocupă peluza periferică, lângă centura de conifere. Aici, celor de proveniență asiatică li s-a rezervat partea estică, iar celor de origine occidentală, partea vestică a rozariului. În centrul rozariului sunt soiurile de trandafiri nobile.

7. *Sectorul Didactic - Experimental* în suprafață de 4,2 ha are menirea de a oferi învățământului de toate gradele un laborator horti-viticol și agricol, pentru scopuri didactice, experimentale, de cercetare și microproducție. În acest scop s-a organizat câte o colecție selectivă pomologică, una ampelografică, una agricolă și microculturi de trandafiri.

8. *Sectorul Dendrologic* în suprafață de 20 ha, este amplasat în extremitatea sudică a Grădinii Botanice și cuprinde 500 specii de plante lemnoase indigene și exotice, grupate ecologic, taxonomic și arhitectural, care în marea lor majoritate au ajuns la maturitate, înfloresc și fructifică, oferind material pentru schimbul internațional.

9. *Sectorul Flora și Vegetația României* este unul din sectoarele căruii s-a afectat cea mai mare suprafață, întinzându-se pe 25 ha. Principiul de bază al reprezentării florei și vegetației este acela al redării pe verticală a etajelor de vegetație, favorizat de formele de relief existente, și pe orizontală, a florei și vegetației specifice fiecărei provincii a țării. Flora acestor ținuturi este inclusă în formațiile de vegetație, un accent deosebit punându-se pe introducerea speciilor endemice, rare sau amenințate cu dispariția. Un alt principiu urmărește conservarea, prin cultură, a unui fond genetic cât mai variat din flora țării noastre. Pentru aceasta, flora și vegetația provinciilor se realizează cu material autentic, colectat din natura spontană a ținuturilor respective într-o cât mai mare diversitate.

10. *Sectorul Flora Globului* amenajat pe o suprafață de 16 ha, pe ambii versanți ai văii „Podgoria Copou” prezintă fragmente ale florei diferitelor regiuni ale globului, grupate pe continente și elemente fitogeografice (artic, subartic, central-european, atlantic, mediteranean, balcanic, pontic, central asiatic, mexican, african și australian).

11. *Sectorul Plantelor Memoriale* în suprafață de 3 ha situat în apropierea monumentului istoric Biserica Sf. Atanasie și Chiril (1638), ctitorie a lui Vasile Lupu (1634-1653), cuprinde plante dedicate evenimentelor marcante ale vieții unor oameni iluștri sau a unor eroi, precum și evenimentelor esențiale ale vieții umane. Pentru a prezenta cât mai accesibil acest complex memorial, din punct de vedere științific, cultural și educativ, sectorul cuprinde cinci subgrupe de plante: legate de istoricul plantelor memoriale, de geneza lor, de nomenclatura, de semnificația și de rolul memorial al acestora.

12. *Sectorul de Recreere* în suprafață de 6 ha, se găsește amplasat la extremitatea nordică a grădinii, învecinându-se cu ferma didactică „V. Adamachi” a Universității Agronomice. Dacă la proiectarea celorlalte sectoare ale grădinii, funcția didactică și cea științifică au stat la bază, la proiectarea acestuia s-a avut în vedere funcția recreativă pentru vizitatorii noștri.

13. *Serviciul pentru schimb de semințe*. Grădina întreține relații de colaborare cu circa 500 instituții similare din lumea întregă. Schimbul internațional de semințe se realizează pe seama unui catalog de semințe care se editează anual și care cuprinde semințe colectate atât din Grădina Botanică, cât și din flora spontană. Anual catalogul cuprinde circa 1500 taxoni și constituie principala metodă de creștere și diversificare a numărului de plante cultivate în această instituție.

14. *Ierbarul*, cuprinde circa 50.000 coli cu plante din țară și din alte regiuni ale globului. Se află în creștere continuă, prin adăugarea de noi plante obținute prin schimb internațional și prin colectarea din țară. Prin contribuția botaniștilor ieșeni se editează periodic câte o „Centurie” din „*Floram Moldaviae et Dobrogeae Exsiccatam*”, cu care se întrețin relațiile de schimb atât în țară, cât și în străinătate. Din această colecție au fost scoase până în prezent 8 centurii (843 de plante).

15. *Biblioteca* deține un fond de circa 10.000 titluri bibliografice, în majoritate de specialitate, pentru uzul curent al cercetătorilor, studenților și altor specialiști interesați.

Publicații. Rezultatele cercetărilor sunt consemnate în „Buletinul Grădinii Botanice Iași”. revista ajunsă la volumul 5, servește și pentru schimb de publicații cu alte reviste din țară și din străinătate.

În cadrul Grădinii Botanice funcționează și un mic muzeu, care ilustrează „evoluția plantelor și valorificarea acestora”. Tot aici sunt expuse o serie de planuri de „Arhitectură Peisageră”, privind amenajarea unor zone verzi, care, pe lângă valoarea lor practică în instruirea celor interesați, au și o valoare estetică.

Prin efortul neobosit al colectivului Grădinii Botanice, al cadrelor didactice și studenților Facultății de Biologie, s-a creat o nouă Grădină Botanică, unitate științifică de vârf a Universității, o adevărată mândrie pentru locuitorii orașului Iași, la a cărei realizare a contribuit substanțial și Primăria Municipiului Iași, alături de numeroase unități economice și instituții locale.

În încheiere doresc să salut pe distinșii oaspeți și pe colegi, care participă la sărbătorirea noastră și urez succes manifestării științifice prilejuită de acest eveniment.